

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA GAMLE DAGE I ELSØ SOGN

Af
ANTON KJØLBY

NYKØBING MORS

MORSØ FOLKEBLAETS TRYKKERI

1 9 4 5

Særtryk af en Artikelserie i »Morsingboen«

Den 8. April 1924 indsendte jeg til Stednavneudvalget i København en af mig udarbejdet Fortegnelse over Stednavne i Lødderup Sogn. Denne Indberetning omfattede ca. 300 Navne paa Dale, Diger, Markskel o. s. v., ledsaget af de dertil knyttede Sagn, som kom til min Kundskab. I »Historisk Aarvog for Mors« 1924 og 1925 er dette offentliggjort.

Derefter tog jeg fat paa Elsø Sogn, og i et halvt Aar eller mere var det min Fritidssyssel at tage til Elsø for at samle, hvad der i den Henseende maatte kunne findes i dette Sogn. Resultatet blev ca. 100 Stednavne, der er i Brug, foruden en Del nu forglemte, som fremgik af Udskiftningen 1787 og Provst Schades Indberetning 1797.

I min Introduktion til denne Indberetning, dat. 8. Juli 1925 og indsendt til Stednavneudvalget, men ikke offentliggjort, skrev jeg bl. a.:

»Indsamlingen af Elsø Sogns Stednavne og Stedsagn har været et taknemmeligt Arbejde. Sognet er ikke stort, og Gaardene er næsten alle »Slægtsgaarde«, der for Tiden tilhører ældre Mænd med gammel Rod paa Stedet eller i Sognet. Udskiftningsdokumenter og Udskiftningskort fra 1788 fandtes i god Behold. Endvidere lykkedes det at finde og »faa Hul paa« flere gode Fortællere, nogle gamle Mennesker nær de firs, der sikkert har fortalt mig omtrent alt, af hvad gammelt fra Elsø, der endnu lever i Folkemunde. Der er vel intet usædvanligt i disse Folkeminder, men nu naas ad mundtlig Vej vanskeligt andet og mere, stedfæstet til Elsø, end det her indsamlede, der saa kan staa som Resultatet af en Søgen i ellefte Time.«

Som mine Meddelere nævnede jeg fra Elsø: Gaardejer,

Sognefoged og Dbmd. Jens Dam, Gaardejer, forh. Sogneraadsformand Mikkel Overgaard, Gaardejer, Sogneraadsformand Søren Sørensen (Smed), Gaardejer Peder Christian Nørgaard, Boelsmand Peder Vestergaard og Hustru Kirstine, f. Lyndrup, Mikkel Hunnerup og Hustru Dorte Marie, f. Hansen. — Endvidere fra Nykøbing Provst Vilh. Hansen, der havde uddybet adskillige Enkeltheder, og Apoteker Regnar Olufsen, som havde givet mig Adgang til Morslands Museum. — Arkivregistrator Hofman-Bang, Viborg, skaffede mig Afskrift af Provst Schades Indberetning 1797, og Stednavneudvalgets Sekretær, cand. mag. Gunnar Knudsen, opfyldte mit Ønske om et Ekstrakort til Udskiftningens Navne.

Stednavnene med Lydskrift, Matrikelsnumre og Beskrivelser af de enkelte Lokalteter forbigaar jeg her. Derimod gengives en Del af Stedsagnene:

Om Thorshøj (i Elsø udtalt: »Taassihyw«) har Anders Henriksen, Fredsø, fortalt mig følgende:

»En Karl tog hjem af Kongens Tjeneste. Han vilde gaa alene, for naar der var flere, vilde det tage flere Penge. Som han gaar allerbedst, kommer en lille Mand ridende paa en lille Hest. Den ridende siger God Aften. »God Aften,« svarede Karlen. »Du kender mig vel ikke,« siger Dværgen; »du er fra Elsø.« — »Ja, jeg er.« — »Du var en skikkelig Dreng; du skulde aldrig gaa op paa Højen og gøre Kunster. Vil du nu sætte dig op at ride bag ved mig, saa skal du snart komme til Elsø; men hvis det engang ligesom snubler lidt, saa sig ingenting og bed ikke til Vorherre.« De red af Sted, jo længere, jo højere til Vejrs. Som det gaar allerbedst, giver det et Slunt (Skub), saa Karlen udbryder: »Hvad er det her?« — »Ti stille; det var min Hest, der snublede mod Viborg Domkirkes Taarn.« — De kom hurtigt til Elsø og i en Ruf til Taassihyw, og saa gik hver til sit.«

Om Anders Henriksen, Fredsø, der er opført som Nr. 6 blandt mine Meddelere i »Lødderup Sogns Stednavne«, ogsaa har fortalt mig efterfølgende Beretninger om »Thorshøj«, kan ikke ses af mine Optegnelser.

Kræn Kræn (o: Christen Christensen) boede ved

»Taassihw«, som laa paa hans Mark. Han prøvede at grave den ud, men kom næsten ikke ind i den, for saa døde han pludselig efter faa Dages Sygdom.

En Dag kom Kræn Kræns Karl hen til »Taassihw« og saa en »Skaade«, som var i Stykker. Han tog den hjem og »standede« (»færede«) den og lagde den saa tilbage. Da han næste Dag kom derop igen, stod der en Tallerken gode Melmader, som han spiste.

Kræn Kræn kunde ikke klare sig og troede, det var »Bjergfolkene« i »Taassihw«, der var Skyld i det. Saa rejste han til Maren Haaning i Vindblæs, og hun sagde, at den Høj havde han gravet i længe nok; den skulde han holde sig fra.

Kræn Kræn havde en Aften i Mørkningen set Nisserne ride fra »Taassihw« og ned i Byen. Han saa dem ogsaa vande deres Heste ved et Trug i Gaarden. — De var nogle »ussel bette smaa Folk«.

Maaske det var Kræn Kræn, der engang var ved at grave Højen, og Folkene saa hørte en raabe — de vidste ikke hvorfra: »Hvis I ikke lader den Høj være, skal eders Gaard brænde«. — Saa lod de være.

For ca. 30 Aar siden lod daværende Ejer, Peder Olsen, den gennemgrave til Bunden i 3 Alens Bredde fra Nordvest til Sydøst. Det udgravede blev kørt uden for og derefter ind igen og Højen saa beplantet. Der blev fundet nogle smaa Stumper (»Stenværk«), som Dr. Jahn, Vils, fik.

Peder Vestergaard, Elsø, fortalte:

En gammel, overtroisk Mand (Kr. Hunnerup) i Midt-Elsø overlod sin Ejendom til en yngre Mand, der ved at flytte en Dør og en Væg forstørrede Stalden for at faa Plads til en Hest. En Nat vaagede den unge og den gamle Mand sammen over en Ko, der skulde kælte. Fødslen trak i Langdrag, og den gamle blev betænkelig. »Nu tror jeg nok, jeg véd, hvori det bestaar, at det trækker saa sent ud; nu er jeg ræd, der er Fejl (»Spil«) ved det, for nu kom der vel ingen Kat under Døren, der blev flyttet«. — »Kat, hvad vil det sige?« spurgte den unge. »Jo«, svarede den gamle, »under hver eneste Dør her i Huset har jeg lagt en Kat med Klørne i Vejret, for saa kan Djævelskab og det onde ikke komme ind«. — Koen kælvende godt nok lidt senere.

Mikkel Hunnerup supplerede med følgende gamle Skik: De første Killinger, en Kat fik, skulde begraves levende med Klørerne i Vejret; saa kunde ingen Hekse komme over de Killinger.

»Lamme Jens« kunde »vise igen«. Engang var et Faar blevet stjaalet. Den bestjaalne søgte »Lamme Jens« i den Anledning, og de gik begge op paa Kirkegaarden til en ny Grav. »Lamme Jens« gjorde Kors og Tegn, lagde sig ned og holdt Øret til Graven. »Hvad siger du?« — »Siger du det?« m. m., og henvendt til Ledsageren: »Han siger, at Tyven er paa Fur-Land«. — Ja, saa vilde den bestjaalne ikke have mere gjort ved Sagen. — Men »Lamme Jens« fik 4 Kr.

For mange Aar siden var der i Elso en Kone, der ikke kunde faa Smør. Hun stod og sled i det med en af de Haandkværne, som brugtes den Gang. Hun spurgte da en klog Mand om Raad, og det kunde han let gøre. Han skrev en Seddel, der skulde ligge under Kernen, til hun fik Smør; først saa maatte hun se den. Endelig lykkedes det hende at faa Smør, og da hun fik Seddelen frem, stod der paa den:

Kern med Flid
i rette Tid,
saa faar du Smør,
det kan du tro,
din beskidte So!

I Vest Elso boede for mange Aar siden en Husmand ved Navn Søren Pedersen, der var ualmindelig stor og stærk, men tillige meget hidsig. Engang var han i Retten ene sammen med Herredsfogden, der vist hed Koefoed, og da denne træder ham nær med Afhøringen, bruser Vreden op i Søren, saa han griber Koefoed og faar ham og sig selv væltet om paa Gulvet, men saadan, at Herredsfogden laa øverst. Søren raabte højt om Hjælp, alt imens han gennembankede Koefoed og rev hans hvide Krave i Stykker. Søren Pedersen fik Lov til at gaa hjem efter denne Bedrift, men bange for senere at blive arresteret forskansede han sit Hus skarpt. Alle Døre blev stængede. To Naboer vilde besøge ham og høre til Processen. De

maatte navngive sig, inden de kom ind, og de saa da en skarpsleben Økse staa ved Sengen.

Peder Vestergaards Kone fortalte:

En af vore Naboer havde en halv Snes Børn. Et lille, spædt Barn blev jo tit uroligt og sygt om Natten. Saa tog Konen engang den lilles Skjorte og gik ved Midnatstid stiltiende med den op til Vaabehuset, hvor hun gned den mod den kalkede Væg. (Moderen skulde i frugtsommelig Tilstand have staaet mod en kalket Væg.) — En anden Gang blev en Hund slagtet og Skindet taget af den. Det syge Barn skulde saa sove i Skindet, mens det endnu var varmt.

Samme Nabo kom engang hen til en anden Nabo, hvis lille Barn havde faaet Udslet og var meget uroligt. — »Det er Ildskaar,« sagde han. »Tag noget Ild og kom paa en Skovl og køør 3 Gange ret og 3 Gange avet om, saa skal det nok hjælpe.« (Konen skulde have været for nær ved Ild, mens hun var frugtsommelig. — Ved alle Raad skulde Børnene være nøgne, mens den tilraadede Fremgangsmaade fulgtes.) — Et Raad mod flere Sygdomme: Et Fad kogte Kartofler kom i Vuggen, hvorefter Barnet skulde sove nøgent i den derved fremkaldte Varme. Saa skulde Sygdommen nok gaa væk.

Naar et lille Barn skreg og holdt Hovedet stift tilbage samt jagede Hænderne imod, troede man, at Moderen havde staaet mod en Dørstolpe (eller Dør) med udbredte Arme, og at Barnet derved var blevet »dørspændt«. — Saa skulde Moderen klæde Barnet nøgent og gaa med det baglæns og stiltiende gennem 3 Døre lige efter hinanden; saa gik det over.

Naar Moderen i frugtsommelig Tilstand havde staaet paa et Dige, og det lille Barn saa blev sygt, blev der skaaret en stor Græstørv og lavet et Hul i den, og dér skulde Barnet nøgent og stiltiende puttes igennem flere Gange.

Naar en frugtsommelig Kone gik over et Hareleje, troede man, at Barnet fik »Hareskaar«. — Derimod kendtes intet Raad. — Naar en Kone havde hugget Brænde paa sit Dørtrin, og en frugtsommelig Kone saa kom og gik over, fik Barnet ogsaa »Hareskaar«.

Naar der blev kastet en Mus paa en frugtsommelig

Kone, og hun derved blev forskrækket, kunde det vise sig paa Barnet med en graa Plet.

Et gammelt Raad mod Udslet: Skrabt Hyldebark, kogt i Fløde saa længe, at det blev til Smør («Hyldesmør»).

Vi forlader nu Peder Vestergaards Kone for at høre om Meddelelser og Sagn vedrørende forskellige Lokaliteter i Elsø. Hjemmelsmændene hertil kan jeg nu ikke helt gøre Rede for.

Temmelig nær ved Byen paa Kjeldgaards Mark ligger »Helmeshwoller« (b: Helmishuller). Det er en gammel Grusgrav. Her var store Huller og Lavninger, hvorfra endnu i Mands Minde er blevet hentet Grus til Vej og vist ogsaa Ler. Nu er Partiet noget jævnet. Det hele har været pløjet, men er dog nærmest udyrket.

Efter gammelt Sagn begravede Folk her i sin Tid deres gamle Heste («Helmisser»), men aabenlyst, »saa Hunde og Krager kunde rende og tage det«. — Børn turde ikke gaa der om Aftenen, for der var Spøgelsler. Unge Folk saa Lys her ved Nattetider.

Hør laa vist ofte i Blød i »Helmeshullerne«, hvorefter den skulde hejles og skættes. Folk kunde i disse Lavninger staa i Læ ved dette Arbejde; man fyrede og drak Kaffe.

Et Hus, der laa paa Yderkanten af Elsø Skoles nuværende (o: i 1925) Gymnastikplads i sydvestlige Hjørne, hvor i mange Aar efter, at det var borte, op mod Vejen stod nogle Træer fra Haven, kaldtes »Paradis«. Det var et gammelt og lille Hus, der blev nedrevet ca. 1907 for at gøre Elsø Skoles Gymnastikplads større. I Nord-siden af det var der »Udskud«. Her gik Straataget næsten helt ned til Jorden. — I Huset boede to gamle Kvinder, hver i sin Ende af det og hver med en Stue og et Køkken.

I mange Aar boede i den vestlige Del Ane Marie Glarmester. Hun gav sig ud for at spaa de unge, navnlig i Kærlighedssager. Men hun skulde altid først have det Stykke Linned (eller et andet Klædningsstykke), som den unge bar, og det skulde være noget, der var godt. Paa den Maade holdt hun sig med Linned. Hun foregav, at det skulde graves ned; hun gravede saa ogsaa en Flaske Vand ned for at staa i otte Dage; saa var det Medicin.

Ane Marie Glarmester kom engang ind til en Gaard-

mand og vilde tigge til en Søn, der skulde i Kongens Tjeneste. Hun fik det Svar, at han gav ikke til »saadanne Rendekællinger«. — »Da skal a ogsaa vise Rotterne paa dig«, og derefter fik han en Masse Rotter i sin Gaard.

»Agerdal Sø« gik ca. 150—100 Favne op imod Holmgaards Jorder. Den var ikke saa meget bred, men lang. Der var stejle Bredder op ved begge Sider; de blev jævnedes lidt efter lidt.

Johan Bisgaard huskede, at en gammel Kone har fortalt følgende: Den Gang den gamle Holmboe, der var eneste Barn, flyttede fra Byen op i nuværende Holmgaard, tog han Forret over Fiskeriet i Agerdal Sø.

Elsø Skole blev bygget 1856 paa Jord fra »Morten Holger«s Gaard. I sin Indberetning 1797 1.-12. »over Byer, Gaarde og Huuse i Løderup og Elsø Sogner samt paa Landet i Nykiøbings Sogn, og sammes Beliggenhed« (Landsarkivet i Viborg) skriver Provst C. Schade, Nykøbing, om Gaarden »Holgaard«, som Morthen Iversen ejede, at »Bønderne udtaler det Holker. — Gaarden ligger ved det S. O. Hiørne af Kirkegaardens Dige.«

Før 1856 søgte Børnene i Elsø Skolen i Lødderup.

Naar Elsø Børn gik hjem fra Lødderup Skole, »spøgte« de ofte i Lødderup Kridtgrav. Saa boede der i Fattighuset en gammel Kone, Ane Lisbeth. Hun kunde ikke lide det Spektakel og vilde jage Børnene hjem. De blev da onde og drillede hende. Men en Dag lavede hun det saadan, at de fik ondt paa Kroppen, saa det rev og bed, og det gik ikke over, før de kom til Kr. Hundborg i Tødsø og fik Raad.

Samme Ane Lisbeth kunde sidde hjemme og malke Folks Køer gennem en »Pregel« i Loftet. En Kone saa det engang og sagde: »Det var for lidt.« — »Nej, nu kommer der Blod.« Det var netop hendes Ko, det var gaaet ud over, og da hun kom hjem og prøvede at malke Koen, fik hun Blod.

Mikkel Andersen fra V. Hunderup paa Mors var født omkring 1750 og blev Fæster af en Gaard i Elsø under Højriis. Han var rig efter den Tid og blev kaldt Mikkel Hannerup. De efterfølgende Hannerupper i Elsø hørte alle til hans Efterslægt. Han havde flere Børn, deriblandt Sidsel, der 1811 20.-6. blev gift med Degnen til

Lødderup og Elsø (1800—1839) Morten Nybye (jvfr. min Artikelserie: »En gammel Lærerslægt« i »Morsø Folkeblad« 1917, Nr. 82—90).

Af Mikkel Hunnerups øvrige Børn fik Sønnen Jens Gaarden i Elsø. Han var Sognefoged i 39 Aar og Lægdsmand i 41. Han var en agtet Mand, der til daglig Brug gik med strikket »Lue« (»Hængelue«); men naar han skulde ud paa Embeds Vegne med Stævninger o. l., saa bar han og den Mand, der skulde med som Vidne, en sort, stiv Hat, ca. 3 Kvarter høj eller mere. I Hattens Øverste var et Gemmested; det benyttede Jens Hunnerup altid til Papirer i Stedet for Frakkelommen, og naar han saa kom ind til Folk, satte han Hatten omvendt paa en Ting, og den stod da foran ham som en Kuffert. Saa kendte man Anledningen og ogsaa hans regelmæssige Indledning: »Saa faar vi pjærnedø ha sit ætter æ Pampirer.«

Jens Hunnerups Kone, Inger Marie, var Søster til Anders Kr. Kjelde. Hun var Elsøs »kloge Kone«, lavede mange Plastre mod buldne Fingre o. s. v., og naar man fik hende i Barselaffærer, var man i Behold.

En nu nedrevet Gaard i Elsø, »Mikkel Sows Gaard«, lever stadig i Folkemindet. Dette skyldes dens sidste Ejer, der hed Mikkel Christensen, men blev kaldet »Mikkel Sow«. Manden i Gaarden lige Nord for (nuværende Jens Dams) hed ogsaa Mikkel Christensen. Pastor Dalhoff i Nykøbing kaldte derfor Mikkel Sow for Mikkel Søndergaard og den anden Mikkel Nørgaard. Mikkel Sow døde barnløs, og Mikkel Nørgaard købte derefter »Søndergaard«, rev den ned og flyttede den til dens nuværende Plads. — Mikkel Nørgaards Søn, den senere Ejer af »Søndergaard«, Peter Christian Nørgaard, købte sin Hustrus Fødegaard, Kjeldgaard, og lod sine Sønner (deriblandt nuværende Folketingsmand Johannes Nørgaard i Frøslev), en efter anden have den nogle Aar, til de havde staaet noget paa egne Ben og samlet Penge til Hjælp til at købe egne Gaarde for.

Oscar Bang har i »Morsø Folkeblad« 1924 7/8, Nr. 106, gengivet følgende Artikel fra »Morsø Avis« 1846:

M i k k e l S o w .

»Paa Mors udi Elsø lever en Fæstebonde, hvis Rygte er udbredt viden om Land, saaledes sker ordentlige Val-

farer til hin Bonde — ikke for at lære hans Agerdyrking, kjende hans Kvægavl eller beundre hans Træplantning, men blot for at se — Det største Svin paa 2 Ben. — Og det er ei muligt at fange et Dyr, stort eller lidet, paa hans Gaard. Han selv, hans Avling og Creaturerne ere hele Aaret udsatte for Veirets Indflydelse, da hverken Tag eller Væg beskytter det — og intet han gaar forbi, at jo nogle Creaturer dø af Kulde, Sult og Urenlighed og Rapshalm. Alene i Aaret 1839—40 kreperede 20 Stykker, efter at de i flere Uger havde holdt Byen vaagen ved deres ynkelige Brøl — og hvad gjorde saa Manden? Han grov dem ned med Hud og Haar paa det Sted, hvor de faldt om, og paa den Maade — det paastaar hans Bymænd — ligge 50 Kroppe begravede i Stalden, Laden og Gaarden, saa hans hele Gaard er en uhyre Mødding, hvis Grund er uudforskelig. For et Par Aar siden indestængede han, for at spare at fodre, en Del Ungfæ imellem 2 Korngulve; de aad i lang Tid af Hjærtens Lyst, indtil de endelig ved daglig at »hæve« sig selv naaede op til Lademønningen og gik ovenud af Huset. — Engang blev alle hans spæde Kalve borte en Nat; de var sporløst forsvundne, og man troede dem bortstjaalne, som herligt lod sig gjøre; — men da Foraaret kom, og Manden fik i Sinde at holde en Renselsesfest, tværtimod Skik og Brug, fandt han sine Kalve siddende hele og holdne — i Møget. — Der var kun den Forskel mellem dem og »Søvnedyrene«, at disse efter en Vinters Søvn komme til Live igjen, men hine gave intet Livstegn. Dengang cen vilde paatage sig at optegne alle Mandens Bedrifter og Fataliteter, vilde Almuen faa en herlig Morskab i de lange Vinteraftener. — Nu siger man, at Husbonden vil have ham fra Gaarden. Det er ogsaa Synd, at han har ladet ham sidde der saa længe.«

En gammel Mand i Elsø har fortalt mig:

Mikkel Sow havde til sidst kun een Ko. (Gaarden havde 9 Tdr. Hartkorn!). Den malkede han selv og siede Mælken gennem Bagstykket af sin Vest, der var af almindeligt, hjemmegjort Hørlærred. Han købte saa i Nykøbing eet »Finbrød« (α: Sigtebrød) til Mælken og levede af det.

T a v l b j e r g d a m hørte for Størstedelen til Mikkel Sows Gaard; lidt ogsaa til Mikkel Nørgaards. Mikkel

Hunnerup har fortalt mig en Del om dens Størrelse, Dyreliv m. m. Den var nok paa Størrels med Legind Vejle. — »Der var mange Iglar. Vi (o: Mikkel og nogle andre Elso-Dreng) kunde sommetider en »Middagslav« fange saa mange, at vi kunde faa 3 Mark for dem.«

Hunnerup sluttede i denne Forbindelse med følgende: »Jeg saa sidste Gang »æ Løjtmand« (Lygtemanden) fra midt i Elso By. Lyset hoppede og var blegt lyseblaat; det blev derefter til mange, for nordpaa langs en Grøft med Vand hen til Aaen og saa vestpaa, som om Skam var i Enden paa det.«

Om Varsler vidste de gamle Folk i Elso meget at fortælle. Heraf anføres følgende:

Peder Smed gravede i over 30 Aar Grave paa Kirkegaarden og fyrede i Elso Kirke. Han fortalte, at da han sammen med en Søn en Nat ved Tretiden for mange Aar siden var inde i Kirken for at tænde op i Kakkelloven og havde sat sig et Øjeblik oppe ved Døbefonten, hørte de begge en stærk Fuslen nede ved Døren. Drengen spurgte, hvad det var; men Peder Smed vilde ikke sige, hvad han tænkte. — Om Morgen hørte han, at Niels Thorsen var død den Nat.

Da han en anden Gang skulde fyre en Nat og gik hjemmefra med en Lygte i Haanden, hørte han bag sig paa Vejen en mærkelig Støj. Han vendte sig, men saa ingenting. Han gik videre. Det gentog sig imidlertid tre Gange. Samme Nat druknede en gammel Kone i Elso sig i en Brønd.

Hans Søn boede en Tid i et Hus lige overfor. Peder Smed saa da udenfor Sønnens Dør en Aften et Lys staa helt stille og »blamre«, og da Konen kom til, saa hun det ogsaa. Sønnens lille Pige laa syg dengang, og kort efter døde hun.

En Nat over Midnat kom P. Smed forbi Harrehøj. Han hørte da en stærk Ringlen ligesom med en Lænke. Han stod stille og tænkte, at det maatte være Faar, der var blevet bange og sled i Tøjret. Han hørte saa den Ringlen igen. Næste Morgen tidlig saa han efter; men der var ingen Faar eller Spor af dem, saa hvad det Varsel betød, melder Historien ikke noget om.

Niels Peter Holmbøe kom en Nat mellem 12

og 1 for mange Aar siden fra Sogneraadsmøde i Lynggaard i Lødderup. Da han var naaet i Nærheden af sin Gaard, blev han et Lys var, der kom fra Overgaard i Elso, og da han stod inde i sin Gaard, saa han, at det gik »sni østerpaa« hen over Marken. — En Tid efter døde et Barn i Overgaard. Paa Begravelsesdagen var det Frostvej, og man satte saa »sni østerpaa« over Agrene i Stedet for at gaa ad Vejen. — Saa vidste han, at Lyset havde været et Varsel.

En Mand, der var slem til at hekse og havde Cyprianus*), var Anders Kr. Kjælde, der boede paa den midterste Parcel i »Trekroner«, hvorom senere. Han gik omkring og satte »Blodkopper«. Ogsaa Folks Kreaturer forheksede han, saa de ikke kunde faa Smør. Alle var bange for ham. Engang da han var i Kirke, og Konen kiggede i Bogen, kunde han mærke det og skyndte sig hjem.

Anders Kr. Kjælde praktiserede som »Dyrlæge« og skulde engang som saadan til Draaby; men han glemte at lukke Skabdoeren for »Bogen«, inden han tog hjemmefra. Han satte sig op at ride paa en gammel Krik, der knap nok kunde gaa. Da han var kommet lidt nord for Tødsø Kirke, opdagede han ved sig selv, at der var Fejl ved det; han skulde skynde sig hjem. Hans Kone havde faaet fat i Bogen og læste i den. Hun maatte ikke læse mere frem, end hun kunde læse tilbage, og læse tilbage kunde hun ikke. Da Anders Kristian kom, var Stuen fuld af sorte Høns, og til Konen vilde de alle. Saa gik han hen og gav hende en paa Hovedet; han havde saa tit sagt til hende, at hun skulde blive fra Bogen. Derefter læste han tilbage igen, og saa blev de fri.

Han fo'r altsaa omkring næsten som Dyrlæge og kunde

*) Paalideligt nok. Da hans Enke eller Slægtninge ikke holdt af at have den, havnede den til sidst hos Provst Vilh. Hansen, der sendte den til Biskop Lind i Aalborg. Det var maaske ikke den rigtige Cyprianus; men den var smukt haandskrevet med gotiske Bogstaver i Teksten og store latinske som Overskrifter. Der var flotte Initialer, og den var fuld af Trylleformularer.

ogsaa næsten kurere som den kloge Kone M a r e n H a a n i n g i Vindblæs ved Løgstør. Saa var der i Faarup en, de kaldte M e t t e H u n d b o r g. Hun skulde være ligesaa klog. De kommer hinanden for nær med deres Kunster, og hun skælder Anders Kristian ud; han kunde passe sig selv og lade hende være. Saa gav de sig til at slaas med deres Kunster. Omsider siger Mette Hundborg: »Han er haard; men jeg skal nok klare mig,« og hun vandt ogsaa. — Efter den Tid kunde Folk aldrig faa Anders Kr. Kjelde til at give Raad for nogen Ting, andet end at han altid sagde: »Aa, giv den noget Mesterrod,« en Plante, der ifølge Mikkel Hunnerup voksede i Folks Kaalgaarde.

Anders Kr. Kjelde var i sine yngre Dage Ladefoged paa Højriis, og Mikkel Hunnerup mente, at det maa have været i de Aar, han fik »Bogen«; før den Tid skal Folk ikke have mærket til saadan noget hos ham. — En anden af mine Meddelere holdt dog paa, at »den Slags« nedarvedes gennem Slægten, ofte i mange Led.

I ældre Tid var der mange smaa Huse i Elsø.

For ca. 70 Aar siden var der i nuværende Hans Sørensens Ejendom 3 Parceller, hver med sit Hus; men disse var byggede sammen og blev i Folkemunde kaldet »T r e k r o n e r«. Beboerne var saa fattige, den ene mer end den anden. Om Morgenen gik de ud med deres Lerkrus for at tigge Mælk. — Paa den ene Parcel boede en Rakker med skæve Ben, der hed J e n s E r i k s e n med Tilnavnene P l a t f o d og B a j a d s. I hans Have var der en Mængde døde Katte. Hans Kone vrikkede (lam paa begge Hofter) og syede gamle Sengeklæder for Folk. — Paa den midterste Parcel boede K r. K n o k k e r (før ham den tidligere omtalte Anders Kr. Kjelde), der drev megen Duehandel; Duerne var inde hos ham. Hans anden Kone var saa lam, at han bar hende op til Altret, da han blev gift med hende. Præsten gav sig til at græde ved at se det. — Paa den tredie Parcel boede en Enke, A n e K i r s t i n e, der var meget fattig og sad og vævede.

Platfod laa længe for Døden, og det blev Konen for langvarigt. Saa tog hun en Aften efter Solnedgang sin Stok og gik op paa Kirkegaarden efter Muld fra den sidste Grav. Hun mødte paa Tilbagevejen en Nabo, der spurgte til Manden. Men hun slog ud med Stokken og

sagde: »Hum, hum, hum«, for hun maatte jo ikke tale. Saa vidste Naboen Besked. Hun havde været efter Muld, som skulde sættes under den syge.

K r. H u n d b o r g i Tødsø var Fader til Mette Hundborg i Faarup. Hans Heste rendte løse en Nat, og da Drengen kom derud om Morgen, var de væk. Hestene fandt han, men uden Tøjr. Drengen turde ikke komme hjem og spise sin Davre, før han havde fundet Tøjrene. Kr. Hundborg spurgte lidt efter sin Karl om, hvorfor Drengen ikke var hjemme, og Karlen sagde saa Grunden. »Ja, det vèd jeg, men faa nu Drengen hjem; jeg skal være saa god mod ham, som jeg kan«. Da Drengen havde spist, sagde Kr. Hundborg til ham: »Gaa hen til den Mand allervesterst i Erslev og hils ham fra Kr. Hundborg, om han vil levere de »Tyrer« tilbage, som han har hængt op i sine »Sparrer« (Haandbuen) i Nat«. — Det gjorde Drengen, og han kom hjem med »æ Tyrer«, og saa var det til en Side.

Mette Hundborg har fortalt Provst Vilh. Hansen følgende om sin Fader, der for hende var Bevis paa, at han »kunde« noget:

I Høstens Tid havde man engang hos Kr. Hundborgs købt 2 Skader, der var hængt til Tørring ude i Porten. Den ene blev borte. Mette sagde til sin Fader, at den maatte være blevet stjålet. Han tog det med Ro og gik ud i Marken til Høstfolkene; foruden hans egne Folk var der ogsaa en Husmand fra Nabolaget. Da det Stykke Korn var høstet, som de her var i Arbejde med, skulde de igennem Gaarden for at komme til et andet Kornstykke, der derefter skulde høstes. Kr. Hundborg sagde da til Folkene, at de skulde gaa ind og faa Kaffe. Husmanden indbød han med de Ord: »Og du kommer med«. Da de kommer ind til Kaffen, var Husmanden der ikke. Kr. Hundborg spurgte, hvor han var, og en svarede, at han var gaaet hjem. Men da man saa kom til at se ud ad Vinduet, stod Husmanden ude i Porten med en Skade i Haanden. Kr. Hundborg gik ud til ham og sagde: »Naa, du kan nok ikke komme længere; gaa du nu ind og faa Kaffe«. —

Kr. Hundborg sagde til sin Datter, før han døde, at han troede nok, han havde faaet alt i Orden, saa han

ikke behøvede at komme igen. »Men hvis jeg kommer igen, saa læg nøje Mærke til, hvordan jeg er klædt; er jeg i mit Dagligtøj, skal du ikke komme mig nær; er jeg i mit pæne Tøj, skal du ikke være bange for mig«. — Hun saa ham aldrig. —

Mette Hundborg »gaar igen« om Natten; hun fejrer Støv ned.

Om H a r r e h ø j, der ligger op mod Lødderup Sogneskel, vidste gamle Folk i El sø meget at fortælle. Men først vil det være af Interesse at høre lidt om, hvad Videnskaben siger om denne. Navnet: »Harre kommer muligt af et gammelt Ord: »hargher« = »Stendynge, hedensk Alter«. Jvfr. »Samsøs Stednavne«, S. 14, under Harager. — Magnus Petersen 1873 har under El sø: »Harrehøj«, en meget høj, langagtig og som det synes naturlig Banke, som er kløvet i Midten.« —

Af Almuens Beretninger om Harrehøj anføres følgende:

Naar Folk fra El sø i gamle Dage skulde forbi Harrehøj om Aftenen (navnlig til Mølle i Lødderup med Julekornet), troede de bestemt, at de umulig kunde komme forbi, uden at de skulde staa af og stikke deres Lommekniv i Vognstangen og kigge ind (ud!) mellem Hestenes Ører ved Bidslet, for Højfolkene vilde møde dem.

Paa Harrehøj var der paa vestre Side en Plet lig en Grav, hvor der aldrig groede Lyng. Dèr var en Mand blevet halshugget, fordi han havde mishandlet sin Kone. Hans Hoved blev sat paa en Stage, og en Aften, da en Karl, der vel ikke var helt ædru, gik fra Nykøbing forbi Højen, gav han Hovedet en Ørefigen, og derefter visnede hans Haand, saa den ikke duede siden.

En anden Tradition: Den Mand, der blev halshugget, havde gjort noget slemt, vist skudt en (sin) Kone. Hvis der kom en og vilde giftes med ham, maatte han være fri. Der kom ogsaa en. Manden bad om at maatte se hende. Men hun var saa grim. Han vilde hellere dø.

I et nu nedrevet Hus nær Harrehøj (Nordvest for Højen paa nuværende Jens Laursens Mark) boede for ca. 50 Aar siden »Jens Kræn«, Søn af »Kræn Kræn« (nævnt under Omtalen af »Taassihy«). En Nat gav »æ Strånge!« (til at haspe Garnet af Rokken), der stod

paa Bænken mellem Ydervæggen og Bordet, sig til at gaa lystigt rundt, den gale Vej. Konen vaagnede ved det, sætter sig op i Sengen og græder. Manden vaagner ogsaa og tænder Lys, men stadig gaar »æ Strångel« ustandselig rundt. Han rejser sig og træder hen til den, slaar i Bordet og byder den i Guds Navn at standse. Den adlød straks og stod øjeblikkelig stille. Den var helt ny; men Dagen efter blev den hugget i Stykker og kom i Kakkellovnen.

Konen boede i 1924 som Enke i Nykøbing. Jeg forelagde hende Historien, og hun bekræftede den Ord til andet.

Jens Kræn led af Mareridt. Han foregav at have haft mange Kærester, og det var saa en og saa en anden af disse, der i sine Tanker var hos ham, naar han havde sine Anfald.

Fra Harrehøj kører en Gang imellem om Natten en Mand ned i Tavlbjergdam og vander sine Heste, der har Guldsko.

En ældre Kvinde i Elso fortalte: »Vi kom nogle unge for mange Aar siden engang ved Midnatstid fra Marked i Nykøbing og saa da et langt, kridende hvidt Dyr med smalt, spidst Hoved og siddende paa Enden glide rask af Sted fra Tavlbjergdam øst om Harrehøj og ad Frydsbrønd i Retning ad Eghøj til. Vi saa det pludselig komme over Vejen tæt foran os; det hoppede saa sært af Sted og veg for os. En af os bukkede sig for at tage en Sten, men besindede sig. — Det samme eller noget lignende skal mange have set.«

Paa Harrehøj gaar en Mand uden Hoved, siger man.

Der var engang nogle Trolde paa Harrehøj. De vilde ramme Lødderup Kirketaarn og smed nogle store Sten efter det. Den ene af disse faldt ved Nordvesthjørnet af Kirkegaarden, hvor den ligger endnu.

Mange Fortællinger er gaaet om en Mand i Elso, der hed M i k k e l S a h r. Han var paa Sognet og i Pleje saa et og saa et andet Sted, bl .a. en Tid hos Mikkell Hunnerup, der bekræftede følgende, der er fortalt mig af Peder Vestergaard og Hustru:

Mikkell Sahr havde flere Gange været i »Slaveriet« for Tyveri — man mente, at han var blevet »fornem« ved det og sagde »jeg«. — I Tugthuset havde han lært at være

Tøffelmager; men han brugte ikke Professionen. — Han paastod, og mange troede, at han kunde »vise igen«, »blæse enhver Laas op« og »blæse Søvnne paa Folk«.

Engang kastede han nok »Søvnne« paa nogle Folk i Gaarde i Lødderup, saa de kom for sent op til Julebagningen.

Engang var der stort Julegilde i Fredsø eller Lødderup, og da var Mikkel Sahr kommet op paa Loftet for at tage een af Ostene. De laa paa en Fjæl paa Sparrerne, og een Beretning gaar ud paa, at han faldt ned herfra, idet Osten laa paa den ene Ende af Fjælen, saa denne vippede, — en anden, at han blev hørt, og da Folk kom op ad Trappen, sprang han i sin Knibe ud af Østgavlen. Siden var han »krebbe«.

Fra hans »Slaveri« tillægges ham følgende: Han kunde ikke holdes inde, blæste Laasene op og flygtede. Men han kunde ogsaa »blæse i igen«. I et aflaaet Jernpengeskab blev lagt en Guldmønt, som maatte tilhøre den, der kunde tage den. Mikkel Sahr blæste Laasen op, tog Mønten og blæste Laasen i igen, saa intet var at se.

Der var engang udlovet 200 Daler for at fange ham. Han gemte sig en Dag i en Lade ved Siden af Tærskeloen. Sønnen i Gaarden og en fattig Mand stod ved deres Arbejde, og Snakken faldt paa Mikkel Sahr. Den fattige ønskede, at han kunde tjene de 200 Daler. Lidt efter gik Sønnen sin Vej. Saa kom Mikkel Sahr frem. »Bind mig nu med nogle Simebaand, saa faar du de 200 Daler. Jeg skal nok rende fra dem igen«.

Mikkel Sahr sagde, at Vorherre ikke var vred paa ham; han havde altid stjaalet fra rige Folk og aldrig gjort Fortræd, men givet fattige Stakler alt, hvad han ejede.

For ca. 80 Aar siden var det Skik i Elsø, at saavel Gaard- som Husfolk saede og avlede Raps, som var en stor Indtægtskilde. Raps og Rug var en Mands Hovedindtægt, og slog de to Ting eller blot den ene fejl et Aar, var han ilde stillet. Naar Rapsen var færdig til Salg, var det en 30 Daler for Tøndemaal. Det var altid en stor Højtid, naar Rapsen blev leveret, og Konen skulde saa gerne have »en skøn Ting« for nogle af Pengene, f. Eks. et Hovedklæde, en Kyse eller et Forklæde.

Bjergningen var lidt besværlig. Først skulde den »bjerges« om Natten, naar det var fugtigt og ikke for tørt med Solskin, for at Bælgen ikke skulde aabne sig, og Rapsen falde af og gaa til Spilde. I Stedet for Høleer brugtes Knive (»Segle«). Rapsen blev bundet i Knipper, og naar den var tør og tjenlig til Hjemkøring, brugtes dertil en lang Vogn, som blev kaldt en »Skrav«. For at intet skulde gaa til Spilde, blev »æ Skrav« beklædt med Lagner og Sengetæpper; saa kunde man beholde Frøene. Rapsknipperne blev taget med en »Rapsfork«, der havde to Grene fremad forned og en fra Midten af disse skraat fremad og opad; de dannede Plads til Knippet, saa det lige kunde tages. Rapsen skulde helst tærskes lige saa hurtigt, som den blev kørt hjem, for saa var den tør og lettest at tærske. Det skete med Plejle; det skulde være kraftigt Arbejde, og lystigt skulde det gaa. Der sad en Mand og spillede for at opmuntre de to, der tærskede, og paa et lille Bord stod der Øl og Brændevin; de kunde saa drikke efter Behag, naar de var tørstige.

Halmen var ingenting til uden til at brænde eller strø med; det var noget saa stivt. Skallerne (Avnerne) om Frøene gav man Faarene; men der var ingen Næring ved dem. Rapsfrøene blev solgt. Før Leveringen red Købmændenes Sendebud rundt og »tog Lovning« paa Folks Raps.

Dyrkningen var ligesom ved Rug og Hvede. Jorden skulde brakkes. Den blev saaet sent om Efteraaret og høstet midt i Juli. Sædemanden skulde sørge for at saa den jævnt, ikke for meget og ikke for lidt. En Pot Raps var drøj; den kunde slaa til til et stort Stykke Jord.

Enhver Mand skulde for ca. 80 Aar siden ogsaa have et Stykke Hør paa sin Mark. Herom fortalte gamle Folk mig en hel Del, som jeg hermed forsøger at gengive. — Hørrer blev saaet om Foraaret og var færdig først paa Efteraaret. Der var det ikke Frøet, men Stilken, der var saa gæv. Den blev rykket op med Rode og knippet sammen for at modne Frøene. Den blev bragt hjem paa Trillebøre, 3—4 Knipper ad Gangen. Derefter skulde den tærskes paa Loen med Plejl. Frøene blev solgt; men de var ikke saa overdrevent meget værd. Stilkene blev bundet i

Knipper, og de skulde i 8 Dage i et Vandhul helt under Vand («under Laag»), derpaa op og strøs tyndt i lange Rækker paa Agrene og tørres i Solen. Saa skulde de bindes sammen igen og bringes hjem til Tørring i en varm Bageovn, hvoraf Brødet nylig var taget ud. Der blev lukket, og Stilkene laa her en Ugestid for at blive gennemvarmede og dermed skøre. Naar de ca. 8 Dage var gaaet, rakte man ind og prøvede, om den var tør; man tog nogle Stilke og gned dem frem og tilbage mellem Fingrene; saa gik »æ skyverer« fra, og Basten blev som lange Haar tilbage. Nu var Hørren færdig til Opbevaring, gerne paa Loftet i Knipper.

Hen paa Efteraaret blev den videre behandlet. Først paa en »Brøde«. Denne var helt af Eg, stod paa 4 Ben, var ca. 2½ Alen lang og paa Højde med en Skammel eller et lavt Bord; ovenpaa Benene var der tre Brædder paa langs og paa Højkant med to Aabninger imellem; gennem den ene Ende af Brøden var der en rund, drejelig Træpind, hvorpaa var anbragt »Klappen«s ene Ende (Undersiden af denne var 2 Brædder paa langs og paa Højkant, svarende til Aabningerne nedenunder). Ovenpaa Klappen var der en Stang, hvis udadragende Del dannede Haandtag. — Der stod en stærk Mand og »brød« paa den. Med den ene Haand holdt han en god Haandfuld Hør ind under Klappen, idet han vendte og drejede den, og med den anden lod han Klappen falde ned paa Hørren mer eller mindre stærkt, ofte helt ned i Aabningerne og da med stærke Drøn. Derved faldt »æ skyverer« af og mellem Brædderne ned paa Jorden; tilbage blev de lange Basttrævler. Ved Siden af sad 2—3 grove Huskællinger med et Tørklæde helt ned for Ansigtet, for at Piggene ikke skulde sætte sig fast i Haaret. De skulde »skaage« den. De sad med en flad Træpind, der var meget lang og havde skarpe Kanter samt et Haandtag paa den ene Ende; det var »æ Skaaghaand«. Med den gav de Hørren Hug mod »æ Skagpind«, for at faa Trævlerne af. Skagpinden havde forneden en Fod og foroven et Afsæt ned, hvori Hørren blev lagt. — Konerne tærskede saa løs ned i Fal-sen med stort Spektakel.

Derefter skulde der komme en »Hørmand« for at »gennemhegle« den; han var fra Fredsø og hed Chr. Dam.

— Han havde en »Hørhegl«, 5: et Bræt paa ca. 1 Alens Længde, fyldt med meget spidse Jernpigge, som var $\frac{1}{2}$ Al. paa Midten. Den hæftede han fast paa en Skammel eller en Stol og trak saa Hørren igennem her, først med den ene Ende, saa med den anden. Afredningen, »Blaar«, blev spundet og brugt til grove Lagener; den Lok, han beholdt, slog han en Knude paa og smed hen. — Saa var den »gjort til Hør«, og skulde spindes af Konen paa en Rok, derefter til Væveren for at væves og som Lærred, efter at være dyppet i Vand, ligge og »blege« ca. 14 Dage (ikke om Natten for Tyves Skyld). Derved blev det gulagtige Lærred hvidligt. Dette skulde nu syes, helst til Skjorter. Naar en Skjorte var syet, skulde den »mangles«. Alligevel var den ikke behagelig at have paa de første Gange; der var Pigge i den (»var god mod Lus«), som ikke gik væk, for den havde været i Vask nogle Gange.

Naar en Pige skulde tjene i en Gaard, var det som Regel i Akkorden, at hun skulde have et Fjerdingkar Hørfro saaet paa Mandens Mark og endvidere modtage et Par Træsko (hvide med blanke Kramper) og 2 Pund Uld. En Karl havde gerne ogsaa et Faar hos Husbonden. — Naar en Pige købte en Dragkiste til sit Tøj, var det en Selvfølge, at et Sæt »Mangletøj« fulgte med, enten det forud var paatalt eller ikke.

Lige mod Lødderup Skel og Lynggaards Mark ligger Trehøj. Den blev dyrket for ca. 80 Aar siden; nu er der kun en svag Forhøjning tilbage. Et Generalstabsmærke paa den er forsvundet for mange Aar siden.

Magnus Petersen 1873 har under Elso: »Trehøj« paa lav Banke. Den er overpløjet, men synes at have havt en stor Omkreds; nu er den meget flad.«

Til Trehøj er knyttet følgende Sagn, fortalt mig af P. Chr. Nørgaard:

»Engang gik to Karle og pløjede ved Trehøj. Nisserne derinde var ved at bage; men deres Rage (»Ovntæmmer«) var gaaet i Stykker, og de vilde have Karlene til at gøre den i Stand. Den ene var villig; den anden lo. Da Nisserne saa tog Brødet af Ovnen, fik hver af Karlene en Kage. Han, der havde gjort Ragen i Stand, spiste med god Appetit; det gjorde den anden ogsaa; men han døde om Natten.«

Fra Lødderup Vang gennem Agerdal (en temmelig bred Lavning syd for Skolen) kommer der om Vinteren meget Vand, saa det bliver et regulært Vandløb gennem Fortsættelsen af Dalen, der derfor kaldes *Strømen* (æ *Strøm'*). Denne Lavning er bred og skarpt afgrænset. Der er stejle, græsklædte Brinker ned ved begge Sider, 2—3 Alen høje. Om Sommeren er der ikke Vand her, og den forholdsvis ny Vej i Dalens Bund er da farbar og benyttet. — Lavningen udvider sig og bliver til Væld og Sump, der kaldes *Lilkær*. Dette Parti kunde i hvert Fald tidligere ikke bære Hest med Mand. Den sydligste Del (til Kærgaard) er dyrket, Resten (til Jens Hunnerups Gaard) udyrket (Hø). — Tidligere var her Brinker paa begge Sider; nu kun paa østre Side (med Afsatser). — »Der sagde de, der rendte en hvid Mand, og han rendte der ogsaa, for jeg har talt med ham saa mange Gange«, sagde Mikkell Hunnerup. Denne ellers overtroiske Mand mente, at en Dreng, der engang i bar Skjorte løb om Natten gennem Lilkær til Hunnerups, havde givet Anledning til Snakken om den »hvide Mand«.

Paa Lyndrups Enkes Jord, lidt sydvest for hendes Bygninger, findes en tydelig, nu dyrket Forhøjning, som Magnus Petersen 1873 omtaler saaledes: »*Gunnisbjerg* høj, Levninger af en stærkt overpløjet Gravhøj.«

Almuen siger *Gunnisborrehyw*. — Hertil er knyttet følgende Sagn:

Engang var der en Karl fra *Elsø*, der havde været i den franske Krig. Han blev permitteret fra *Slesvig* og skulde gaa hjem, »for *Marchpengene* var ingenting den Gang.« En Aften var han bleven træt og vilde hvile sig; han satte sig saa i *Vejgrøften*. Som han sidder, kommer en Mand til ham og siger: »Hvad sidder du her efter?« Karlen svarer: »Jeg er bleven permitteret og skal til *Elsø* paa *Mors*, og hvordan skal jeg faa *Føden*, for *Marchpengene* er faa.« Saa siger den her Mand: »Du kan komme med mig. Sæt dig op at ride bagved mig paa min Hest; men du maa aldrig nævne *Guds Navn*, og saa skal du komme til *Mors* inden *Klokken ét* i *Nat*.« Karlen kommer saa ogsaa op, og det gik godt; men paa én Gang snublede Hesten. »Hvad tror du, det var, Hesten snublede over?«

Ja, det vidste han jo ikke. »Det var ikke andet end Viborg Domkirkes Spir.« Derefter mærkede han ikke andet end godt, før han kom til »Gunnisborrehyw. Dér kunde han se til Svejgaard i Elsø, hvor han før havde tjent, og hvor han skulde tjene igen.«

Dette Sagn, som Mikkel Hunnerup har givet mig, ligner meget en Fortælling, der er knyttet til Thorshøj i Elsø (jvfr. foran, S. 6). — Lyndrups Enke huskede følgende Brudstykker af gammel Overlevering:

»Der kom en Mand ridende fra Gunnisborrehyw, og hans Hest tabte en Sko. Da han kom til »Smedehøj«, lettede den sig, og Nissen, som stod ved en Guldambolt, kom til Syne og slog en Guldsko under.«

Mine Optegnelser viser, at Peder Vestergaard har givet mig den Historie, som her skal berettes, selv om den ikke er knyttet til Elsø.

En omrejsende Nordmand, der besøgte Mors, tiggede lidt, gjorde nogle Kunster og handlede en Smule. Det var ulovligt, og en Dag, da Herredsfogeden fra Nykøbing, vist Rummelhoff, kommer kørende og træffer ham omme paa Tødsø Landevej, omtr. mellem Hyldiggaardene og Lynggaard, anholder han ham straks og bød ham sætte sig op i Vognen; han skulde med til Arresten i Nykøbing. — »Aa, nej«, siger Nordmanden, »lad mig gamle Stakkel gaa, for Hestene kan ikke trække mig.« Men der var intet Raad; op paa Vognen skal han og med skal han. Kommen op, kunde Hestene imidlertid ikke trække ham, saa Herredsfogeden maatte lade ham løbe igen. — En Dag kom Nordmanden ind i en større Gaard, og dér fik han Lov til at blive om Natten. Han medbragte en lille Pose, hvori han havde sine Smaarekvisitter, og den sætter han fra sig i det ene Hjørne af Kammeret. I den Gaard var de plaget med Rotter, og saa havde en Rotte den Nat skaaret et Hul paa Posen, saa nogle af hans Smaasager var gaaet ud af den. Om Morgenen, da han kommer op, bliver han saa ilde fornøjet med det, og han siger til Konen, om hun vilde se et løjerligt Spil. Han skulde have en halv Snes Tørv og lidt Spaaner eller Halm, saa vilde han tænde et Baal, og det skulde være inde i Storstuen midt paa Gulvet (der var Lergulv), og saa vilde han sammenkalde alle de Rotter,

de havde i Gaarden. De løb om Kap baade fra Lade og Stald ind til Baalet, og saa kommanderede han dem, at de skulde alle løbe rundt i en Cirkel omkring Baalet undtagen een, som altid skulde tværs igennem, og den hylede. Han stod og sagde: »Krimp dig inte, krimp dig inte; det var dig, der skar Posen ved Midnat.«

Ved Eghøj gik ikke alting naturligt til. Derom er fortalt mig følgende:

Folk var i gamle Dage slemme til at drikke i Elsø som alle andre Steder. En Aften gik Morten Holdgaard og Anders Kr. Kjelde fra Nykøbing; de var vel ikke helt ædru. Som de gik under Eghøj, kom en hovedløs Gris. Saa siger Morten Holdgaard: »Den vil jeg, som han kunde bande, op at ride paa«. Men Anders Kr. Kjelde advarede: »Hold dig fra den; lad den være«. Holdgaard satte sig alligevel op, og den løb med ham saa rask over Grøfter og alting. Han raabte saa: »Aa Gud, hjælp mig herfra«. — »Ja, det kan jeg«, siger Anders Kristian; »men kan du saa herefter lade saadan noget gaa; det fornærmede jo ikke dig«. — Denne Fortælling findes dog i en anden Variation; idet Kjelde skal have sagt: »Lad dig falde af«. Det vilde Morten først ikke; men til sidst kom den for langt fra Jorden, og han gjorde det. Anders Kristian maatte derefter gaa bag ved Holdgaard helt til Frydsbrønd, for Grisen gik og snusede til ham. Den vilde have ham op igen.

En Mand i Elsø hed Jens Boller. Han boede sønder oppe i et lille Hus. Saa kommer han jo ogsaa og gaar under Eghøj, hvor der altid var noget, Nisser og andet. Og pludselig er han inde i et Slot eller en Borg saa skøn; men saa faar det jo Ende igen, og han var atter paa Vejen.

Maren Haaning i Vindblæs ved Løgstør, alle kloge Koners Mester, var vidt berømt. Naturligvis søgte man ogsaa til hende fra Elsø. — Saaledes havde en Mand i Elsø en Datter, der sad hjemme og vævede. De Folk var saa »vantroende«; de blev »hver Tag« forheksede. De rejste til Maren Haaning og blev kureret for det; men til sidst gav Maren Haaning den Besked: »I maa aldrig laane jer Nabodatter, Maren, nogle Vævrør«. Saa kom Maren en Dag og vilde laane, men fik Nej, fordi »de sidder i Væven«. Maren kunde se, at dette var usandt, og da der

paa Bordet laa en gammel, tyk Salmebog med øverste Bind slaaet tilbage, saa jager hun pludselig under Samtalen den ene Tommefingernegl igennem den, saa alle Bladene og nederste Bind bar Mærke af det. Da hun var gaaet, vilde Pigens Mor se Bogen; men Datteren sagde: »Nej, alt det onde skal over mig, saa skal det her ogsaa; lad mig se Bogen«. Derefter blev hun fuldstændig blind.

Pigens Bror rejste til Maren Haaning, hvis Medicin ikke kendes; men han fik tillige den Besked: »Naar du kommer nær dit Hjem, skal du skynde dig, for hun vil ind før dig, og det maa hun ikke komme«. Det gik, som Maren Haaning havde sagt, og Broderen maatte smide Nabdatteren ud med Magt. Men Søsteren fik sit Syn igen. — —

En Mand fra Sverrig gik engang og solgte Vævrør i Elsø, hvor han fik Nattekvarter hos den daværende Sognefoged Jens Hunnerup. Der bliver Snak om Maren Haaning, og Svenskeren siger, at der havde han været een Gang, der skulde han ikke komme tiere. Han havde ogsaa haft Nattekvarter der, og som han sidder hos Folkene, kommer hun ind. »Vil I vide, hvad vor Nabokone er ved nu; hun tager Smør af Kærnen og har tabt en Skefuld, som hun staar og tager Snavset af«. Og til Svenskeren tilføjede hun: »Du har hjemme en sort Ko, der har faaet to hvide Kalve i Gaar, og du bor i en indelukket Gaard med fire Længer«. Hun sagde ham ogsaa, hvor mange Vinduer der var paa hver Længe, og det passede.

Mikkel Hunnerup faar nu Ordet for gennem nogle af sine Beretninger at danne Afslutningen paa den Række Glimt af Livet i svunden Tid i Elsø, som her er blevet givet.

Engang var jeg oppe i det »sønderste« af Elsø hos en gammel Bekendt. Det var siden efter, jeg tjente Kongen. Jeg var ikke mest ræd den Gang. Det var saa dejlig maanelyst, og da jeg kommer til Vejen, som gaar nordpaa, vil jeg til at se »vester paa«, hvor man sagde, at et Skel engang var blevet flyttet. Da ser jeg »æ Mand« gaa der ca. 1 Ager bred fra Vejen. Det var en stor Mand med en af de gammeldags »3 Etagers Hatte« og en lang, mørk Kjole, omtrent helt ned til Knoglerne, Knæbukser, et Par Sølvspænder ved Siden af Knæene samt paa Skoene og en grønstribet Vest. Vi fulgtes ad vel 2 Agre Længde,

og det første Hus, han saa kom til, dør gik han hen, og saa blev han borte.

Jeg havde i Elso baade Ko og Faar. Sommetider var jeg i Forlegenhed for en Hæl. En Dag laa en pæn Hæl stukket ind under Ladedøren; den tog jeg og satte paa Faarets Tøjr. Faaret var før meget kælent; nu blev det helt vildt. Det blev saa solgt til Jeppe Smed, der heller ikke kunde holde det i Tøjr. Det rendte til af al Kraft og bukkede Hovedet mod Jorden som for at brække Halsen. Til sidst stak det af til Lødderup og løb sig ihjel. Men Meningen var, at Hælen skulde have været for Koens Tøjr, saa den havde brækket Halsen. Vor Nabo, der havde lagt Hælen ind, grinede af det hele.

Anders Bonde og Kr. Hunnerup i Elso var Naboer. Da Hunnerup en Morgen gik ud, saa han lidt Flæsk paa sit Dørtrin. Han fattede straks Mistanke og hængte det op i Røgen i sin Skorsten. Saa gik der Hul paa Bondes Ben, og det var ikke til at faa helt. Han klagede sig en Dag til Hunnerup, der sagde: »Hvis du kan lade dine Kunster være, saa skal jeg hjælpe dig.« — Hunnerup tog nu Flæsket ned, og Naboens Ben kom sig.

Jeg skulde en Aften til Nykøbing; det var dejligt Frostvejr. Jeg gik saa over Frydsbrønd Mark fra Harrehøj af og kom hen til et Dige, hvor jeg opholdt mig lidt. Som jeg staar allerbedst, hører jeg den dejligste Ringlen af nogle Klokker. Jeg vidste ikke, hvad det var og troede straks, at det var en Kane; men der var jo da ikke Sne. Et Øjeblik efter fo'r der mig noget forbi saa stort som en Barnevogn. Jeg vidste ikke hvad det var; men Aaret efter brændte Frydsbrønd, og det har naturligvis været Forvarsel for Sprøjten fra Nykøbing. — Frydsbrønds Brand har mange set Varsel for. For Eks.: Ca. 40 Aar før Branden gik Niels Peter Holmboe sammen med nogle andre Folk fra Marked i Nykøbing, og de saa da store, hvide Flammer eller store Stykker som Lagner komme op fra Frydsbrønd og drive østpaa. — Holmboe sagde siden altid, at der skulde »passere en Ting«; det var han vis paa.

Folk, der havde set en Genganger, som havde flyttet Skel, søgte Raad for at give den døde Fred. De fik ogsaa Raad; de skulde sige til Gengangeren: »Tag det, som du

satte det, og sæt det, som du tog det.« — Det gjorde de, og siden saa de ham aldrig.

Mikkel Hunnerup havde en Søster paa Frøslevgaards Vang. Hun blev engang syg og næsten halvtosset; det var værst om Natten. Hun klagede sig til sin Mor, der var Søster til Anders Kjelde, og Moderen siger: »Det skal jeg nok spørge Anders Kristian om.« Han sagde: »Gaa du nu ud til hende og tag Klæderne af Sengen. Se saa nøje efter i Halmen under Hovedet, om dèr er noget. Hvis der er noget, maa du ikke røre det, men tag med en Ildtang og kom det i Ilden, saa det brænder.« Hun fandt da en Pose saadan paa et Par Tommer, omtrent som en Kryd-derpose til at lægge til Tænderne. Den kom i Ilden, og den gav store Skrald, mens den brændte. Siden kunde Søsteren sove om Natten.

Vi (det vil sige Mikkel Hunnerup, der da var en 15—16 Aar gl., og Søsken) spurgte Morbror: »Hvad mon det var, der var i Posen?« — »Aa, pyt, saadanne nogle Urter kender I pinnede nok.« — Men vi spurgte videre. »De staar og gror »mell æ Hie aa æ Eng,« og de kaldes »Fruens Haand og Fandens R. .*)«, og naar de graves op i en ond Mening mod en, saa bliver han taabelig.

Mikkel Hunnerup var Søn af Jens Hunnerup. Han fortæller:

I Krigens Tid i 1864 kom der en Bataillon Tyskere til Elsø. De gik først til Mikkel Sows Gaard. Dèr var ingenting at faa, hverken Føde eller nogettinging; ikke engang Halm i Laden. Dèr skulde de menige være. Officererne kom til den nye Sognefoged, Mikkel Nørgaard. Soldaterne turde jo ikke komme dèr; men saa rendte de om til Jens Hunnerups Gaard og gjorde Spektakler for at faa os op. Vi vaagner ogsaa og ser, at der var stillet 2 Soldater med Sabler ved hvert Vindue og hver Dør. Ingen af os forstod, hvad de sagde og vilde; men endelig blev vi kloge paa saa meget, at de var sultne, og det traf sig saa heldigt, at vi netop havde bagt en Tønde Rug. Saa spiste de

*) Gøgeurt. Ogsaa populært kaldet »Fruens Haand og Fandens Haand« og »Femfingerurter.«

baade Brød, Mælk, Smør, Flæsk og saltet Kød, alt, hvad vi havde, saa vi havde ikke engang saa meget, at vi kunde faa noget til Frokost. Men inden Klokken 10 havde vi mere, end de tog, for saa fo'r de omkring i hele Elsø By og stjal og kom og gav os.

B e m æ r k ! De omtrentlige Tidsangivelser i foranstaaende Beretning, f. Eks. »for ca. 70 Aar siden«, er regnet fra 1945.

Digtsamlinger af Anton Kjalby:

Smil og Graad, Nexø 1930 (Eget Forlag) Pris Kr. 1,00

Faas hos Forfatteren, Odensegade 7,
København Ø.

**Under Dannebrog, Flagsang med Melodi
af V. Vendelhaven, København 1938
(Knud Larsens Musikforlag) » » 1,00**

Næsten udsolgt.

**Under Dannebrog, København 1939
(Det folkelige Forlag) » » 2,50**

Restoplaget findes i Antikvarboghande-
len »Aldus«, Matthæusgade 27, Køben-
havn V., Tlf. Vester 8422.

**Skønne Rose, Toftlund 1944
(Danskerens Forlag) » » 4,00**